Світ у фазі паралельних воєн: міжнародне право, руйнування системи безпеки та стратегічні ризики для України (станом на 3 березня 2026 року)

Віктор БЕДЬ, Віктор Вк. БЕДЬ
Науково-дослідний інститут стратегічних та політико-правових досліджень Карпатського університету імені Августина Волошина

м. Ужгород
3 березня 2026 року

Анотація

Світ вступає у фазу паралельних воєн, коли силові рішення дедалі частіше витісняють механізми міжнародного права. Ескалація на Близькому Сході, російсько-українська війна та зростання геополітичної напруги створюють нові ризики для міжнародного правопорядку, стабільності Європи та безпеки України. У статті аналізуються політико-правові наслідки застосування сили без належної міжнародної легітимації, потенційні вигоди і ризики для Росії та Китаю, а також стратегічні виклики для України в умовах відвернення глобальної уваги від російської агресії.

Ключові слова: паралельні війни; міжнародне право; легітимність застосування сили; jus ad bellum (право на війну); Статут ООН; російсько-українська війна; Близький Схід; геополітика; міжнародна безпека; глобальна нестабільність.

Abstract

The world is entering a phase of parallel wars where the use of force increasingly overrides the mechanisms of international law. Escalation in the Middle East, the ongoing Russia–Ukraine war, and rising geopolitical tensions create new risks for the international legal order, European stability, and Ukraine's security. The article analyzes the political and legal consequences of using force without clear international legitimacy, potential gains and risks for Russia and China, and the strategic challenges facing Ukraine amid the global shift of attention away from Russian aggression.

Keywords: parallel wars; international law; legitimacy of the use of force; jus ad bellum; UN Charter; Russia–Ukraine war; Middle East conflict; geopolitics; international security; global instability.

Глобальний контекст: ерозія повоєнного правопорядку

Світовий порядок, сформований після Другої світової війни, базувався на кількох фундаментальних принципах:

- заборона агресивної війни (Статут ООН, ст. 2(4));
- повага до територіальної цілісності та суверенітету держав;
- система колективної безпеки;
- верховенство міжнародного права над політикою сили.

Ці принципи стали основою післявоєнної архітектури міжнародної безпеки, яка протягом десятиліть стримувала масштабні міждержавні війни та створювала механізми дипломатичного врегулювання конфліктів.

Однак сучасна фаза паралельних воєн — зокрема російсько-українська війна, воєнна ескалація на Близькому Сході між США, Ізраїлем та Іраном, а також зростання напруження у Південній Азії між Пакистаном і Афганістаном — дедалі виразніше демонструє системну ерозію цих принципів.

Застосування сили дедалі частіше обґрунтовується міркуваннями «превентивної необхідності», «захисту національних інтересів» або «невідкладної безпекової реакції». У більшості випадків такі аргументи

використовуються без достатньої доказової бази та без повноцінного мандату Ради Безпеки ООН, що створює небезпечну тенденцію підміни міжнародно-правових механізмів логікою силової доцільності.

У результаті формується нова геополітична реальність, у якій сила дедалі частіше випереджає право, а міжнародні інституції виявляються неспроможними ефективно стримувати ескалацію конфліктів.

Легітимність застосування сили: політико-правовий вимір

Міжнародне право встановлює чіткі обмеження щодо застосування сили у міждержавних відносинах. Відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй існують лише два легітимні винятки, коли застосування військової сили може вважатися правомірним:

- право на самооборону відповідно до статті 51 Статуту ООН — у випадку збройного нападу на територію суверенної держави;
- рішення Ради Безпеки ООН — як колективний мандат системи міжнародної безпеки.

У міжнародному праві питання застосування сили регулюється принципом jus ad bellum (лат. «право на війну» — право держави на легітимне застосування сили). У сучасній міжнародно-правовій системі цей принцип істотно обмежений і фактично зводиться саме до зазначених двох правових підстав.

Важливою історичною основою сучасного підходу до заборони агресивної війни стали також Нюрнберзькі принципи міжнародного права, сформульовані після Другої світової війни. Вони закріпили положення про те, що планування, підготовка та ведення агресивної війни є міжнародним злочином, за який несуть відповідальність як держави, так і політичні керівники, що ухвалюють відповідні рішення.

Будь-яке розширене тлумачення підстав застосування сили без чіткої міжнародно-правової легітимації створює небезпечний прецедент і підриває міжнародно-правову систему стримування агресії. Особливо небезпечною є практика виправдання так званих «превентивних ударів» без факту збройного нападу, оскільки вона фактично розмиває фундаментальний принцип заборони застосування сили у міжнародних відносинах.

Якщо великі держави починають трактувати безпекові ризики на власний розсуд як достатню підставу для силових дій без міжнародного мандату та дотримання норм міжнародного права, це має низку небезпечних наслідків:

- послаблюється універсальність міжнародного права;
- правові норми підміняються політичною доцільністю;
- відкривається простір для зловживань та подвійних стандартів;
- зростає ризик виникнення нових воєн локального і глобального характеру;
- порушуються суверенні права держав, права і свободи людини, знецінюється людське життя.

У підсумку підривається сама основа міжнародного правопорядку, сформованого після Другої світової війни, метою якого було саме обмеження війни як інструменту міжнародної політики. Саме тому збереження принципів міжнародного права має ключове значення і для протидії сучасним проявам агресії, зокрема російській агресії проти України.

Негативні наслідки тенденції до силового вирішення

Тенденція до застосування сили без належної міжнародно-правової легітимації має низку системних негативних наслідків для міжнародного порядку.

1. Ослаблення системи міжнародної безпеки.
   Після Другої світової війни міжнародна безпека будувалася на принципі стримування застосування сили та на пріоритеті дипломатичних механізмів врегулювання конфліктів. Поширення практики односторонніх силових дій без мандату Ради Безпеки ООН поступово підриває цю систему та створює небезпечні прецеденти для інших держав.
2. Зниження ролі міжнародних інституцій.
   Рада Безпеки ООН і без того обмежена правом вето постійних членів. Коли держави обходять її механізми, це ще більше послаблює довіру до системи колективної безпеки та ефективність міжнародних інституцій.
3. Фрагментація союзницьких структур.
   Односторонні або несистемні силові рішення можуть підривати внутрішню координацію між союзниками, зокрема в межах НАТО, та створювати додаткові політичні розбіжності між державами, які мають різні оцінки легітимності таких дій.
4. Нормалізація сили як головного аргументу міжнародної політики.

Якщо застосування сили починає розглядатися як допустимий інструмент вирішення міжнародних суперечностей, це формує небезпечну тенденцію, коли військові рішення витісняють дипломатичні та правові механізми врегулювання конфліктів.

5. Легітимація агресивної політики авторитарних режимів.
   Ослаблення універсальності міжнародного права створює додаткові можливості для тоталітарних або авторитарних режимів виправдовувати власну агресивну політику. Російська Федерація вже багато років намагається обґрунтувати агресію проти України риторикою «захисту безпеки» та «превентивних заходів». Подальша ерозія міжнародно-правових принципів лише підсилює подібну аргументацію.

Політика США: стратегічні ризики

Політика нинішньої адміністрації США на Близькому Сході має як тактичні, так і системні наслідки для міжнародної безпеки та глобального правопорядку.

Тактичні наслідки

У короткостроковій перспективі така політика може переслідувати низку оперативних цілей:

- демонстрація військової сили та готовності захищати власні стратегічні інтереси;
- стримування супротивників та їхніх союзників у регіоні;
- посилення переговорних позицій США у ширшій геополітичній конкуренції;
- внутрішньополітичний ефект, пов’язаний із консолідацією підтримки та демонстрацією рішучості державного керівництва.

Системні наслідки

Разом з тим, у довгостроковому вимірі така політика може створювати суттєві **системні ризики:**

- підрив довіри до норм міжнародного правопорядку, сформованого після Другої світової війни;
- створення небезпечних прецедентів, які можуть використовувати інші держави для виправдання власних силових дій;
- послаблення ролі міжнародних інституцій і механізмів дипломатичного врегулювання конфліктів;

- ризик перетворення локального конфлікту на затяжне регіональне військове протистояння, яке за несприятливих умов може розширитися і втягнути нових учасників.

Порушення балансу між міжнародним правом і застосуванням сили створює враження вибірковості міжнародних норм або їхньої обмеженої дієздатності. У довгостроковій перспективі це може послаблювати глобальне лідерство США як провідної демократичної держави та сприяти подальшій ерозії міжнародного правопорядку.

У цьому контексті особливого значення набуває принцип legitimacy of the use of force («легітимність застосування сили»), який у сучасному міжнародному праві означає, що будь-яке використання військової сили повинно мати чітке правове обґрунтування відповідно до норм jus ad bellum («права на війну») та положень Статуту Організації Об'єднаних Націй. Порушення цих принципів формує небезпечну практику, коли силові дії починають виправдовуватися політичною доцільністю, що підриває довіру до міжнародного права та послаблює систему глобальної безпеки.

Вигоди і ризики для Росії та Китаю

Російська Федерація

Розгортання нової масштабної воєнної кризи на Близькому Сході створює для Російської Федерації як короткострокові тактичні вигоди, так і довгострокові стратегічні ризики.

Короткостроково:

- вигода від зростання світових цін на нафту і газ, яке відбувається внаслідок військової ескалації на Близькому Сході та загроз для енергетичної інфраструктури і транспортних шляхів у Перській затоці;
- відвернення значної частини міжнародної політичної та медійної уваги від російсько-української війни;
- створення сприятливішого інформаційного середовища для подальшого затягування переговорів щодо припинення війни проти України;
- спроба позиціонувати себе на міжнародній арені як «прихильника міжнародного права», використовуючи військові дії США та Ізраїлю проти Ірану як пропагандистський аргумент для виправдання власної агресивної політики.

Довгостроково:

- послаблення Ірану як одного з партнерів Росії у військово-політичній та військово-технічній співпраці може зменшити рівень антизахідної координації між Москвою, Тегераном і Пекіном;
- масштабна дестабілізація Близького Сходу та Перської затоки створює загрозу розширення географії військового протистояння;
- можливі масові міграційні потоки з регіону Близького Сходу до Європи здатні спричинити додаткову політичну і соціальну нестабільність у країнах Європейського Союзу (ЄС);
- глобальна турбулентність може спричинити непередбачувані економічні наслідки, які здатні вдарити і по російській економіці.

Таким чином, хоча короткостроково Росія може отримувати певні тактичні переваги, стратегічно зростання глобальної нестабільності несе для неї також значні ризики.

Китай

Китай у нинішній ситуації намагається діяти максимально прагматично, уникаючи прямого втягування у військовий конфлікт.

Основні стратегічні цілі Пекіна:

- уникнути прямої участі у новому міжнародному воєнному протистоянні;
- зберегти стабільний доступ до енергоресурсів Близького Сходу, насамперед нафти і природного газу з Ірану, Саудівської Аравії, Катару та інших країн Перської затоки;
- використати кризу для посилення власної ролі потенційного посередника між сторонами конфлікту;
- зміцнити позиції Китаю у глобальній дипломатії та міжнародних переговорних процесах.

Загалом Пекін прагне використати нову кризу для розширення свого геополітичного впливу, одночасно мінімізуючи власні ризики та економічні втрати.

Україна: стратегічна обережність і правова послідовність

За умов одночасної ескалації кількох міжнародних воєнних конфліктів, зокрема війни США та Ізраїлю проти Ірану, триваючої російсько-української війни та зростання глобальної геополітичної нестабільності, для України принципово важливо дотримуватися стратегічної обережності та послідовної правової позиції.

У цих умовах Україна повинна виходити з кількох ключових стратегічних пріоритетів:

- захищати універсальність міжнародного права та принципи повоєнного світового правопорядку;
- наголошувати, що будь-яке розмивання норм про заборону агресії однієї держави проти іншої прямо грає на руку Російській Федерації як державі-агресору;
- не допустити ослаблення або розмивання політичної, економічної та військової підтримки України з боку Європейського Союзу та США;
- не допустити відвернення уваги міжнародної спільноти від російсько-української війни, що становить серйозний стратегічний ризик для України;
- уникати втягування України у нові зовнішні військові конфлікти, які не пов’язані безпосередньо з її національною безпекою.

Для України головним і безумовним пріоритетом має залишатися оборона власної держави від військової агресії Російської Федерації, захист територіальної цілісності та суверенітету.

Україна повинна незмінно залишатися послідовною у правовій аргументації та у вимозі дотримання норм міжнародного права всіма суб’єктами міжнародних відносин.

Зважаючи на те, що Україна від початку російсько-української війни апелює саме до норм міжнародного права, вона не може дозволити собі подвійних стандартів у цих питаннях. Саме правова послідовність і принциповість є одним із ключових дипломатичних ресурсів України у протистоянні російській агресії.

Стратегічний висновок

Світ дедалі виразніше входить у фазу, коли сила починає випереджати право. Це є негативною і вкрай небезпечною тенденцією, здатною призвести до непередбачуваних, а в окремих випадках навіть катастрофічних наслідків для міжнародної безпеки.

Така практика поступово руйнує післявоєнну систему міжнародної безпеки, створює небезпечні прецеденти та підсилює аргументацію для агресивної політики з боку авторитарних і тоталітарних режимів. Більше того, вона може стимулювати подібні підходи і серед окремих політичних діячів навіть у

демократичних державах, якщо застосування сили починає розглядатися як допустимий інструмент вирішення міжнародних суперечностей.

Ослаблення окремих авторитарних або тоталітарних режимів, які виступають джерелом регіональної нестабільності, може створювати певні короткострокові геополітичні можливості. Зокрема, послаблення держав, що підтримують або прямо сприяють агресивній політиці інших режимів, здатне тимчасово зменшити рівень координації між ними та обмежити їхню військово-політичну співпрацю. Однак такі можливості мають ситуативний характер і не компенсують загальних негативних наслідків руйнування міжнародно-правових механізмів.

Водночас тенденція до силового вирішення міждержавних та міжнародних конфліктів без дотримання повоєнного світового правопорядку, сформованого після Другої світової війни, а також без чіткої правової легітимації відповідно до норм міжнародного права становить серйозну загрозу:

- міжнародному правопорядку, що сформувався після Другої світової війни;
- системі колективної безпеки;
- стабільності Європи та світової міжнародної системи;
- інтересам України та перспективам справедливого завершення російсько-української війни.

Найбільша небезпека полягає не лише у самих війнах, а в поступовому руйнуванні міжнародних правових принципів, які протягом десятиліть стримували масштабні міждержавні конфлікти.

Україна об’єктивно зацікавлена у збереженні та посиленні міжнародного права, а не в його ерозії. Для держав, які змушені захищати свою незалежність і територіальну цілісність від зовнішньої агресії, міжнародне право є не формальною декларацією, а одним із ключових стратегічних ресурсів забезпечення безпеки.

Джерела

1. Reuters. Intelligence assessment warns of Iranian attacks on US following Khamenei’s death. 2 March 2026.
   URL: https://www.reuters.com/world/middle-east/intelligence-assessment-warns-iranian-attacks-us-following-khameneis-death-2026-03-02/
   (доступ: 03.03.2026)

2. Reuters. Saudi Aramco shuts Ras Tanura refinery after drone strike – source says. 2 March 2026.
   URL: https://www.reuters.com/business/energy/saudi-aramco-shuts-ras-tanura-refinery-after-drone-strike-source-says-2026-03-02/
   (доступ: 03.03.2026)
3. Reuters. Russia says five injured in overnight Ukrainian drone attack on Novorossiysk. 2 March 2026.
   URL: https://www.reuters.com/world/russia-says-five-injured-massive-overnight-ukrainian-drone-attack-novorossiysk-2026-03-02/
   (доступ: 03.03.2026)
4. AP News. Regional tensions rise after US–Israel strikes on Iran. 28 February – 2 March 2026.
   URL: https://apnews.com/article/iran-israel-us-03-03-2026-8755877b603e46ed3df8107689c1ee23 (доступ: 03.03.2026)
5. UN News. UN calls for de-escalation amid growing tensions in the Middle East. 2–3 March 2026.
   URL: https://news.un.org/en/story/2026/03/1167070 (доступ: 03.03.2026)